

А. А. Загородня

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки
Національної академії педагогічних наук України (НАНП)
ORCID: orcid.org/0000-0003-2418-1670

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ УНІВЕРСИТЕТУ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ СТУДЕНТІВ

У статті теоретично обґрунтовано можливості освітнього середовища університету в розвитку пізнавальної спрямованості студентів. Визначено, що університетське середовище є складною багатосуб'єктною системою, у межах якої реалізуються освітні, науково-дослідницькі та соціально-психологічні процеси, спрямовані на формування у студентів внутрішньої мотивації до пізнання, критичного мислення та творчої активності. Показано, що активні та інтерактивні методи навчання (проектна діяльність, дискусії, дебати, гейміфікація, *storytelling*, *problem-based learning* тощо) сприяють підвищенню пізнавальної активності студентів, розвивають ініціативність, уміння приймати рішення та здійснювати саморефлексію.

Особливу увагу приділено ролі інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку пізнавальної спрямованості. Використання сучасних цифрових платформ (*Prometheus*, *Coursera*, *EdEra*, *Zoom*, *Padlet*, VR/AR лабораторій, штучного інтелекту) створює умови для індивідуалізації навчання, формування навичок саморегуляції та підвищення зацікавленості студентів у здобутті нових знань. Наголошено, що вагомим чинником розвитку пізнавальної спрямованості є науково-дослідницька діяльність студентів, яка забезпечує інтеграцію теоретичних знань і практичного досвіду, сприяє розвитку критичного мислення, креативності та здатності до самостійного пізнання. Акцентовано на важливості створення в університеті психологічно безпечного середовища, орієнтованого на підтримку, співпрацю, студентоцентризований і травмоінформований підхід, що забезпечує емоційний комфорт і внутрішню мотивацію до навчання. Запропоновано узагальнену структурно-функціональну модель можливостей освітнього середовища університету, що відображає взаємозв'язок педагогічних технологій, інформаційних ресурсів, соціально-психологічної підтримки та наукової активності студентів. Зроблено висновок, що гармонійна взаємодія цих компонентів формує пізнавальну спрямованість студентів, сприяє їхньому професійному становленню, самореалізації та готовності до безперервного навчання.

Ключові слова: освітнє середовище, пізнавальна спрямованість, студенти, університет.

Постановка проблеми. Освітнє середовище університету є важливим осередком, що сприяє розвитку не тільки інтелектуальних здібностей студентів та набуття необхідних компетентностей для їх подальшої професійної сфери, але й стимулює їх до самостійної пошуково-дослідницької та творчої діяльності, а також критичного мислення, що у свою чергу формує умови для формування у них пізнавальної спрямованості. Так, серед можливостей стимулювання пізнавальної спрямованості студентів слід виокремити застосування викладачами університету різноманітних інтерактивних форм, методів та засобів навчання, як от: залучення студентів до науково-дослідної діяльності; участі в проектних групах, конкурсах і міждисциплінарних ініціативах; індивідуалізацію навчання; травмо-інформоване навчання; можливості академічної мобільності шляхом участі в міжнародних освітніх і наукових програмах, зокрема Erasmus+, Marie Skłodowska-Curie Actions, а також інші проекти Європейського Союзу; застосування

в освітньому процесі ІКТ (ШІ, імерсивні технології (VR/AR/MR); *storytelling*; гейміфікації; тощо).

Означене на нашу думку створює передумови для формування в університеті цілісного освітнього простору, орієнтованого на особистісно-зорієнтований підхід і розвиток внутрішньої мотивації до пізнання. Адже саме поєднання інноваційних педагогічних технологій, наукової активності, академічної мобільності та підтримувального освітнього середовища формує в студентів стійку пізнавальну спрямованість, сприяє їх самореалізації, креативності й готовності до безперервного професійного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика освітнього середовища університету та його потенціалу в розвитку пізнавальної спрямованості студентів привертає значну увагу сучасних науковців як вітчизняного, так і зарубіжного освітнього простору. Зокрема, М. Братко розглядає освітнє середовище закладу вищої освіти як складну функціональну систему, що забезпечує

умови для саморозвитку особистості та реалізації освітніх цілей [3]. Д. Бінецька досліджує освітнє середовище університету як засіб формування дослідницьких умінь майбутніх учителів іноземних мов, акцентуючи увагу на його ролі у розвитку рефлексивного та пізнавального потенціалу студентів [2]. Т. Кошіль здійснила термінологічний аналіз дефініції «пізнавальна спрямованість», підкресливши необхідність уточнення понятійного апарату у зв'язку з інтеграцією психологічних і педагогічних підходів [5]. Питання підвищення пізнавальної мотивації студентів через активні й інтерактивні методи навчання досліджували О. Пометун і Л. Пироженко, які визначили ці технології як основу розвитку пізнавальної самостійності [4], а також О. Башкір, що довела ефективність їх застосування у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців [1]. Ідеї студентоцентрованого навчання як чинника стимулювання внутрішньої пізнавальної мотивації відображено у працях Е. Щукіної [9] та Н. Мойсеюк [6], де підкреслюється роль суб'єктної позиції студента у побудові освітнього процесу. Теоретичні основи педагогічної творчості, які забезпечують інноваційність освітнього середовища, ґрунтовно висвітлені у працях С. Сисоєвої [8]. Важливим аспектом є й висновки Г. Полякової, котра досліджувала вплив університетського середовища на формування професійної компетентності майбутнього фахівця [7].

У зарубіжних дослідженнях Ш. Рустікус (англ. Sh. Rusticus), Т. Пашутан (англ. T. Pashootan) та А. Ма (англ. A. Mah) визначено ключові елементи позитивного навчального середовища, серед яких – психологічна безпека, академічна підтримка та взаємоповага між студентами і викладачами, що безпосередньо впливають на рівень пізнавальної активності [11]. З позицій мотиваційної психології П. Пінтріч (англ. P. Pintrich) розкриває роль мотивації у навчанні, наголошуючи на необхідності створення навчального контексту, який підтримує інтерес, саморегуляцію й пізнавальну активність студентів [10].

Отже, сучасні дослідники сходяться на тому, що освітнє середовище університету є не лише сукупністю умов, а динамічною системою взаємодії, здатною стимулювати розвиток пізнавальної спрямованості особистості майбутнього фахівця.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є теоретичне обґрунтування можливостей освітнього середовища університету щодо розвитку пізнавальної спрямованості студентів.

Виклад основного матеріалу. В контексті зазначеної проблеми дослідження вбачаємо за необхідне перш за все звернутися до наукового досвіду щодо висвітлення сутнісних характеристик ключових понять дослідження, як от: «освітнє середовище університету» та «пізнавальна спрямованість студентів».

Так, на думку дослідниці М. Братко поняття «освітнє середовище університету» слід розглядати, як «багатосуб'єктне та багатопредметне системне утворення, що має можливість цілеспрямовано впливати на професійно-особистісний розвиток студентської молоді, забезпечуючи його готовність до подальшої професійної діяльності або продовження навчання, а також успішну життєву самореалізацію» [1, с. 15].

Д. Бінецька під поняттям «освітнє середовище університету» розуміє «системне утворення, що являє собою штучне соціокультурне оточення суб'єкта навчання, й включає в себе зміст, форми, методи та засоби навчання, що забезпечують продуктивну дослідницьку діяльність студентів» [2, с. 19].

З точки зору Ш. Рустікуса (англ. Sh. Rusticus), Т. Пашутана (англ. T. Pashootan) та А. Ма (англ. A. Mah) освітнє середовище університету охоплює психологічне, соціальне, культурне та фізичне середовище, в якому безпосередньо відбувається навчання, і яке впливає на мотивацію та успіх студентів [11].

Дослідниця Г. Полякова зазначає, що освітнє середовище є складною, відкритою, динамічною та інтегративною системою. Вона підкреслює, що освітнє середовище складається з кількох ключових компонентів, як от: *суб'єктний*, який передбачає розвиток пізнавальних процесів і навичок за допомогою засвоєння соціального досвіду. Це можливе завдяки наявності суб'єктів, які передають свій досвід через взаємодію, використання певних засобів, технологій та предметно-просторових умов. Другим є *соціальний компонент*, що охоплює формування і розвиток професійних умінь, навичок та компетенцій на рівні відтворення, продуктивних дій і творчого застосування. Для цього необхідна практична діяльність, яка включає самостійний пошук, удосконалення знайомих операцій або створення нових. Третій компонент – *просторово-предметний*, що забезпечує розвиток спілкування як активного процесу через досвід комунікацій з іншими суб'єктами, а також освоєння ефективних технологій у відповідних умовах. Останнім є *психодидактичний компонент*, який об'єднує програми навчання, методи та технології освітнього процесу, стиль викладання та особливості педагогічного спілкування [7].

На наше власне переконання під поняттям «освітнє середовище університету» варто розуміти осередок де відбуваються трансформації досвіду й ідентичності студентів університету, що у свою чергу сприяє їх професійно особистісному становленню.

Апелюючи до розкриття сутнісних характеристик поняття «пізнавальна спрямованість студентів університету» зауважимо, що не існує єдиного визначення окресленого феномену в науковій

літературі. Різні дослідники трактують його крізь призму власних теоретичних підходів.

Так, наприклад Т. Кошіль визначає пізнавальну спрямованість студента «як інтенсивну якість особистості, що виявляється в прагненні до пізнання, що визначає стійкий інтерес до пошуку нових знань, готовність до пошукової діяльності, ініціативності і самостійності в ній, що виражається в позитивних емоціях і рефлексивній самоорганізації» [5, с. 67].

Зарубіжний дослідник П. Пінтріч (англ. P. Pintrich) визначає пізнавальну спрямованість студентів університету як частину його мотиваційної структури, яка взаємодіє з його академічними цілями та зусиллями. На його думку найважливішим фактором впливу є освітнє середовище університету [10].

Зосереджуючись на питанні можливостей освітнього середовища університету для розвитку пізнавальної спрямованості студентів університету, слід зауважити, що в межах університету створюються умови, які суттєво впливають на мотивацію, інтереси та стратегії навчання студентів. Саме освітнє середовище є одним з ключових чинників, що стимулюють розвиток пізнавальної спрямованості студентів.

Так, наприклад в межах організації освітнього процесу в університеті з метою розвитку пізнавальної спрямованості викладачі застосовують різноманітні активні форми та методи навчання, як от: проєктні методи; дебати; дискусії; диспути; міждисциплінарні заняття; гейміфікація; метод кейсів; brainstorming; storytelling; blended learning; problem-based learning; інтерв'ювання; брейн-ринги; квести; флешмоби; виставки; арт-проєкти; вебінари; благодійні акції; ярмарки; фестивалі; тощо.

В розрізі цієї проблеми науковці О. Пометун та Л. Пироженко досліджуючи інтерактивні технології навчання, зокрема у вищій школі, звертали увагу на те, що організація активної взаємодії студентів (через кооперацію, дискусію, рольові ігри) стимулює пізнавальну діяльність. Вони зазначали, що: *«...інтерактивне навчання – це процес діяльності, завдяки якій виникає взаємодія студента з навчальним середовищем»* [4].

Тобто, науковці наголошували на тому, що розвиток пізнавальної спрямованості студентів університету відбувається крізь активне включення студента в освітній процес, що виявляється в бажанні пізнавати, діяти та вести дискусію.

У площині розгляду даної проблеми Е. Щукіна у її роботі «Студентоцентроване навчання у неможливих вищих навчальних закладах» (2016 р.) зосереджує увагу на студенто-орієнтованому навчання, що тісно пов'язано з активними методами та пізнавальною спрямованістю студентів. Дослідниця зазначає, що перехід до студент-центрованого підходу означає, що студент сам є суб'єктом

навчання – активний, ініціативний, спроможний пізнавати. Такий підхід прямо корелює з формуванням пізнавальної спрямованості [9].

З точки зору О. Башкір прямо підкреслив зв'язок «активні/інтерактивні методи → активізація пізнавальної діяльності», тобто методи впливають на чинник, який близький до пізнавальної спрямованості. Таким чином, застосування активних та інтерактивних методів сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів [1].

До того ж варто звернути увагу на сучасні інформаційні технології навчання, які також активно впроваджуються в освітньому процесі університетів з метою розвитку пізнавальної спрямованості студентів.

Серед таких можна виокремити наступні: платформи з курсами для дистанційного навчання (Prometheus, EdEra, WiseCow, Coursera, Udemu, edX, LinkedIn Learning, тощо); відео лекції; відео конференції через Zoom, Cisco Webex, Skype, Google Meet; форуми; онлайн-тести; віртуальна та доповнена реальність і відповідні лабораторії віртуального навчання, як от: Labster, Go-Lab та MOZAIK education; ШІ (Gemini, ChatGPT).

Сюди варто також віднести мобільні додатки та цифрові інструменти, як от: використання додатків для створення візуальних нотаток (Padlet), інтерактивних карт знань (Bubbles), які допомагають студентам організувати своє навчання і підтримувати постійний інтерес до освітнього процесу.

В контексті проблеми розвитку пізнавальної спрямованості студентів університету заслуговує також на увагу науково-дослідницька діяльність студентів, яка є не просто формою позааудиторної роботи, але й інтеграцією активних методів навчання, творчої ініціативи, критичного мислення й самостійного пошуку знань. Вона формує такі компоненти пізнавальної спрямованості, як: мотивація до самостійного навчання, ціннісне ставлення до знань, а також готовність до пошуку нової інформації.

До таких заходів віднесемо різноманітні наукові проєкти, міжнародне стажування та участь в програмах обміну, спільні проєкти з університетами інших країн конференції, симпозіуми, семінари, гостьові лекції, залучення студентів до наукових гуртків, тощо.

З метою унаочнення можливостей освітнього середовища університету для розвитку пізнавальної спрямованості студентів університету розроблено узагальнену схему (рис. 1), яка відображає структурно-функціональні компоненти цього середовища та їхній вплив на формування пізнавальної активності й мотивації студентів.

Дослідниця С. Сисоева розглядає науково-дослідницьку діяльність студентів як найефективніший спосіб формування професійної компетентності та пізнавальної спрямованості. На її

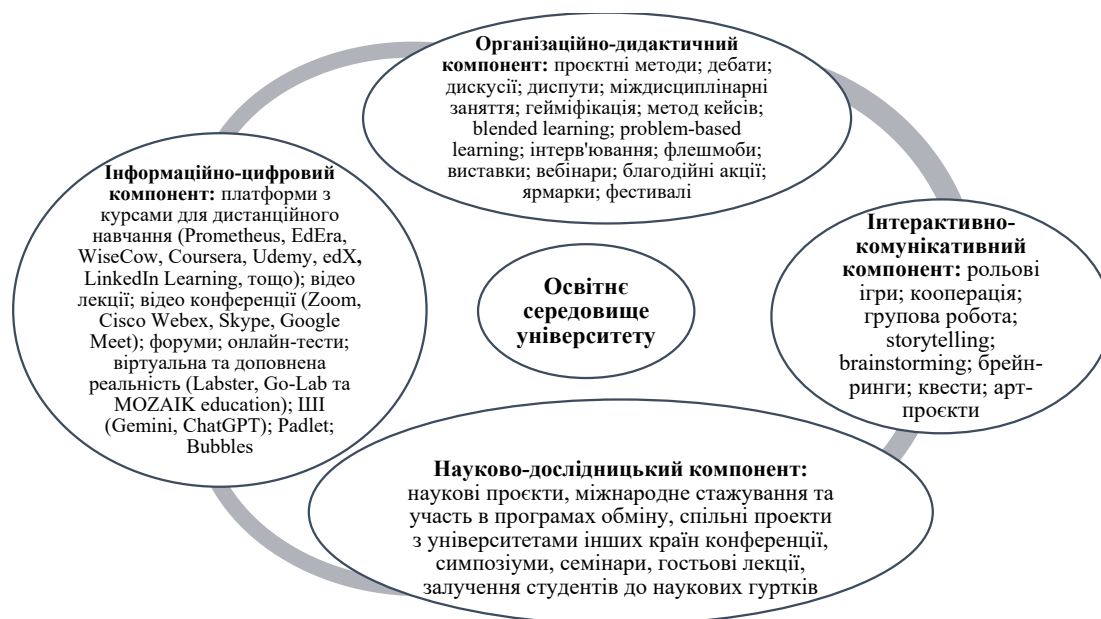

Рис. 1. Схема-модель: можливості освітнього середовища університету для розвитку пізнавальної спрямованості студентів

думку дослідницька діяльність формує внутрішню потребу студента у пізнанні, стимулює його інтелектуальний розвиток та креативність [8].

У своїх наукових доробках Н. Мойсеюк зазначала, що науково-дослідницька робота студентів є умовою розвитку їхньої активної пізнавальної позиції, бо забезпечує зв'язок між теорією та практикою. «Дослідницька діяльність – це найвищий рівень активності студента, коли студент не просто виконує навчальні завдання, а створює нові знання» [6].

Не менш важливим аспектом гармонійного розвитку пізнавальної спрямованості студентів у освітньому середовищі університету є підтримка сприятливого психологічного та соціального клімату, адже він забезпечує емоційний комфорт, почуття безпеки та залученості студентів до спільноти, що у свою чергу стимулює їхню пізнавальну активність і внутрішню мотивацію до навчання.

До таких заходів, що проводяться в межах освітньої діяльності університету слід віднести наступні: впровадження принципів травмоінформованого навчання (врахування психоемоційних потреб студентів, формування атмосфери довіри, безпеки та підтримки), що є просто must у сучасному університетському середовищі, особливо в умовах стресу, війни, соціальної нестабільності; скринька та телефон довіри; розвиток студентських організацій; клубів за інтересами; підтримка культурної та соціальної активності; консультації психологів і тренінги.

Означене на нашу думку допомагає студентам подолати стрес і правильно організувати своє навчання, що також є важливою складовою розвитку пізнавальної спрямованості.

Висновки і пропозиції. Отже, теоретичне обґрунтування можливостей освітнього середовища університету щодо розвитку пізнавальної спрямованості студентів виявило, що освітнє середовище університету є багатопредметним і багатосуб'єктивним системним утворенням, що впливає на професійно-особистісний розвиток студентів, формуючи їхню пізнавальну спрямованість через інтерактивні та активні методи навчання, науково-дослідницьку діяльність, психологічну підтримку та застосування сучасних ІКТ.

При цьому пізнавальна спрямованість студентів проявляється у прагненні до самостійного навчання, активності, ініціативності, критичному мисленні та готовності до дослідницької діяльності. Відтак, в освітній процесі університету доцільно впроваджувати: різноманітні інтерактивні форми та методи навчання (проєктні методи; дебати; дискусії; диспути; міждисциплінарні заняття; гейміфікація; метод кейсів; brainstorming; storytelling; blended learning; problem-based learning; інтерв'ювання; брейн-ринги; квести; флешмоби; виставки; арт-проєкти; вебінари; благодійні акції; ярмарки; фестивалі); застосовувати сучасні ІКТ (онлайн-платформи, відеоконференції, VR/AR-лабораторії, мобільні додатки, тощо); забезпечувати психологічну та соціальну підтримку (керуватися принципами студенто-центрованого та травмоінформованого підходів, консультації психологів, студентські організації та клуби за інтересами, тощо).

Таким чином, цілісна організація освітнього середовища університету, поєднана з активними методами навчання та науково-дослідницькою діяльністю, створює умови для гармонійного

розвитку пізнавальної спрямованості студентів, їхньої професійної компетентності та особистісного зростання.

Подальші наукові розвідки полягають в пошуку синергійних моделей освітнього середовища, де поєднуються активні методи, ІКТ та психологічна підтримка, забезпечуючи комплексний розвиток пізнавальної спрямованості студентів у сучасних умовах.

Список використаної літератури:

1. Башкір О. І. Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі / Харків : ДІСА ПЛЮС, 2018. Вип. 60. С. 33–44.
2. Бінецька Д. Освітнє середовище університету як засіб формування дослідницьких умінь майбутніх учителів іноземних мов. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 1 (52). С. 16–20.
3. Братко М. В. Освітнє середовище вищого навчального закладу: функціональний аспект. *Пед. процес: теорія і практика*. 2015. № 1-2 (46-47). С. 11–17.
4. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: [метод. посіб.]. / авт. уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. К. : А.П.Н.; 2002. 136 с.
5. Кошіль, Т. Термінологічний аналіз дефініції «Пізнавальна активність». *Перспективні питання психології та педагогіки* : зб. наук. праць за матеріалами Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Сучасна психологія і педагогіка: теорія і модерна практика освітнього процесу в епоху пандемічних викликів» (30 листопада 2021), м. Слов'янськ: Донбаський державний педагогічний університет, 2021. С. 63–67.
6. Мойсеюк Н. В. Педагогіка: навчальний посібник. Київ : Академія, 2007. 558 с.
7. Полякова Г. Вплив освітнього середовища ВНЗ на формування професійної компетентності фахівця. *Вища школа*. 2010. 10. С. 78–87.
8. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. Київ : Міленіум, 2013. 320 с.
9. Щукіна Е. І. Студентоцентризоване навчання у немовних вищих навчальних закладах. Київ : КНУБА, 2016. Вип. 59. С. 494–497.
10. Pintrich P. R. A Motivational Science Perspective on the Role of Student Motivation in Learning and Teaching Contexts. *Educational Psychology Review*, 2003. 15(2), 137–146. <https://doi.org/10.1023/A:1022073727996>
11. Shayna A. Rusticus, Tina Pashootan, Andrea Mah What are the key elements of a positive learning environment? Perspectives from students and faculty. *Learn Environ Res*. 2022 May 7; 26(1). PP. 161–175. doi: 10.1007/s10984-022-09410-4

Zagorodnya A. The university educational environment: opportunities for the development of students' cognitive orientation

The article theoretically substantiates the potential of the university educational environment in developing students' cognitive orientation. It is determined that the university environment represents a complex multi-subject system in which educational, research, and socio-psychological processes are implemented to foster students' internal motivation for learning, critical thinking, and creative activity. It is shown that active and interactive teaching methods (project-based learning, discussions, debates, gamification, storytelling, problem-based learning, etc.) enhance students' cognitive engagement, initiative, decision-making abilities, and self-reflection. Special attention is paid to the role of information and communication technologies in promoting cognitive orientation. The use of modern digital platforms (Prometheus, Coursera, EdEra, Zoom, Padlet, VR/AR laboratories, and artificial intelligence tools) contributes to learning individualization, the development of self-regulation skills, and increasing students' interest in acquiring new knowledge.

It is emphasized that students' research activity is a crucial factor in developing cognitive orientation, as it integrates theoretical knowledge and practical experience, fosters critical thinking, creativity, and autonomy in learning. The study highlights the importance of establishing a psychologically safe and supportive university environment, based on student-centered and trauma-informed approaches, which ensure emotional comfort and intrinsic motivation to learn. A generalized structural-functional model of the university educational environment's potential for developing students' cognitive orientation is proposed, reflecting the interrelation of pedagogical technologies, information resources, socio-psychological support, and students' research activity. It is concluded that the harmonious interaction of these components shapes students' cognitive orientation, promotes their professional development, self-realization, and readiness for lifelong learning.

Key words: educational environment, cognitive orientation, students, university.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025

Дата публікації: 26.12.2025